

Magdalena Cieślikowska

"Kohabitacja w Polsce i na Słowacji :
studium socjologiczne", Katarzyna
Juszczak-Frelkiewicz, Katowice 2014 :
[recenzja]

Studia z Teorii Wychowania 7/2 (15), 171-181

2016

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Katarzyna Juszczak-Frelkiewicz, *Kohabitacja w Polsce i na Słowacji. Studium socjologiczne*, Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego, Katowice 2014, ss. 264

Zastanawiający jest fakt, jak wielu badaczy (pedagogów, psychologów, socjologów czy teologów) koncentruje swoje zainteresowania na opisie przemian zachodzących w obrębie życia rodzinnego, uwzględniając tendencje i kierunki zmian, które mają dopomóc w stworzeniu diagnozy współczesności. Spojrzenie interdyscyplinarne wydaje się być jak najbardziej zasadne, szczególnie obecnie, gdy mówi się o postępującym kryzysie i zmianie tradycyjnego modelu rodziny. Na tle rysujących się przeobrażeń społecznych warto zwrócić uwagę na upowszechnianie się – zarówno w obiegu społecznym, jak i ludzkiej świadomości- alternatywnych modeli wspólnego życia. Przy tym aspekcie należy zaznaczyć, że dostarczona na przestrzeni lat wiedza na temat rodziny – to jest *diad y-* stanowi solidny i wartościowy materiał będący punktem wyjścia, a zarazem wstępem do definiowania nowych zjawisk. Z jednej strony – dostrzegamy badaczy i naukowców, którzy stale uzupełniają wiedzę empiryczną prowadząc dialog, z dotychczasowym dorobkiem naukowym – z drugiej zaś obserwujemy grono intelektualistów wprowadzających do dyskursu publicznego rozważania dotyczące nowych form wspólnego bycia, którym daleko do formalnej instytucjonalizacji.

Próbie scharakteryzowania zjawiska kohabitacji, odnajdujemy w monografii naukowej zatytułowanej – *Kohabitacja w Polsce i na Słowacji. Studium socjologiczne* – będącej owocem materiałów zebranych w pracy doktorskiej przez Katarzynę Juszczak-Frelkiewicz. Młoda badaczka jest adiunktem w Zakładzie Socjologii Wiedzy – Instytutu Socjologii Wydziału Nauk Społecznych Uniwersytetu Śląskiego. W 2009 roku uzyskała tytuł magistra, na podstawie pracy zatytułowanej „*Wpływ zmiany w strukturze rodziny na rozwój emocjonalny, społeczny i intelektualny dziecka*”. Zainteresowania socjolożki koncentrują się wokół rodziny, alternatywnych form

życia małżeńsko – rodzinnego oraz współczesnego społeczeństwa polskiego. Swoje dotychczasowe osiągnięcia naukowe opublikowała w kilku artykułach zamieszczonych w czasopiśmie o krajowym i międzynarodowym zasięgu. Recenzowana publikacja powstała w wyniku prowadzenia przez K. Juszczyk-Frelkiewicz polsko- słowackiego projektu badawczego w latach 2010-2011 pt. „*Kohabitacja – alternatywna forma życia małżeńsko-rodzinnego. Polsko-słowackie socjologiczne studium porównawcze*”.

Rozprawa K. Juszczyk-Frelkiewicz ma charakter nowatorski, dotychczas nie istniało żadne empiryczne studium porównawcze dotyczące postrzegania kohabitacji, przez środowiska studentów sąsiadujących ze sobą krajów. Książka zawiera 264 strony, łącznie z całym wykazem literatury obejmującym 247 pozycji (w tym dokumenty i akty prawne oraz strony internetowe). Treść publikacji składa się z siedmiu rozdziałów głównych, które zostały zaopatrzone licznymi podrozdziałami. Trzy pierwsze stanowią ramy teoretyczne i ważne podłoże badawcze będące wstępem do dalszych rozważań. Czwarty rozdział skupia w sobie założenia metodologiczne takie jak: próba nakreślenia problemów badawczych, charakterystyka zmiennych i wskaźników oraz zarys metod i technik, jakie posłużyły do zbierania informacji. Ostatnie trzy rozdziały prezentują analizę uzyskanych wyników.

Rozkład poszczególnych rozdziałów zdaje się być logiczny. Rozprawa rozpoczyna się krótkim wstępem, w którym autorka uzasadnia potrzebę podjętych badań oraz zarysowuje główną problematykę poszczególnych części monografii. Czytając hasłowe wprowadzenie, odbiorca otrzymuje garść informacji na temat krótkiej historii kohabitowania oraz konsekwencji związanych z upowszechnianiem się niezalegalizowanych związków we współczesnym świecie. W wielu przykładach badaczka trafnie zasygnalizowała skutki rozprzestrzenia się analizowanego zjawiska. Niemniej, warto dodać, że próba połączenia kohabitacji ze zjawiskiem starzenia się społeczeństwa, jest nietrafna gdyż sam fakt formalizacji -bądź braku chęci formalizacji związku- nie jest na pewno przyczyną wpływającą na tak poważne konsekwencje demograficzne.

Pierwszy rozdział rozprawy poświęcony jest interdyscyplinarnej analizie przemian z zakresu życia rodzinnego, jakie dokonują się w ponowoczesnym świecie. Scharakteryzowane zostały liczne wskaźniki demograficzne oraz społeczne, które -zdaniem socjologów- mają realny wpływ na kryzys rodziny w XX oraz XXI wieku. Należy zwrócić uwagę, że w większości badaczka koncentruje się na zmianach jakie miały miejsce w ostatnich dekadach, nie skłaniając się tym samym do głębszych refleksji na temat kształtów *diady* w minionych stuleciach.

W drugim rozdziale recenzowanej pracy autorka przygląda się dynamice rozwoju kohabitacji w wybranych krajach Europy. Przywołuje różne sposoby definiowania i nazywania badanego zjawiska nakreślając jednocześnie przyczyny wyboru życia w nietradycyjnym układzie. Skrupulatnie stara się nakreślić podobieństwa i różnice pomiędzy formalnie zawartym małżeństwem a niezalegalizowanym związkiem. W dalszej części charakterystyce zostały poddane związki kohabitacyjne w dwóch sąsiadujących krajach- Polsce i Słowacji oraz wszelkie regulacje prawne odnoszące się do omawianego zjawiska.

Trzeci rozdział skupia się na analizie porównawczej cech społeczno-kulturowych układów rodzinnych funkcjonujących w obrębie dwóch badanych społeczeństw. W tym kontekście przywołane zostały liczne dane statystyczne, mające związek z tytułem publikacji.

K. Juszczyk- Frelkiewicz w części przedstawiającej założenia metodologiczne badań, wielokrotnie wskazuje na dwa istotne cele badawcze, które stanowią ramy programowe analizowanej książki. Z jednej strony jest to cel teoretyczny odnoszący się do przeglądu zastanej literatury przedmiotu oraz zgromadzonych dotychczas badań na temat zjawiska alternatywnych związków. Z kolei drugi cel -określany przez naukowców jako zasadniczo praktyczny- skupia w sobie walory poznawcze, mające na celu socjologiczną diagnozę opinii i postaw badanych- w tym przypadku studentów z Polski i Słowacji – wobec kohabitacji. Elementami – tak zwanymi składowymi- tej analizy jest zbadanie poznawczego oraz aksjo- normatywnego stosunku studentów względem problemu kohabitacji: rozszyfrowanie deklarowanych oraz faktycznie realizowanych powodów życia w nieformalnym układzie, poznanie najważniejszych wartości za którymi opowiadają się badani studenci -tak zwana hierarchia ważności, zdiagnozowanie problemu konkurencyjności kohabitacji wobec małżeństwa, poznanie opinii na temat legalizacji układu nieformalnego w społeczeństwach, w których żyją i funkcjonują badane osoby. Ponadto, do osiągnięcia zamierzonego celu poznawczego istotna jest identyfikacja opinii respondentów na temat wspólnego mieszkania ze sobą bez instytucji ślubu, odpowiedniego czasu rozpoczęcia współżycia seksualnego czy wskazanie czynników, które -zdaniem badanej młodzieży – wpływają na rozwój kohabitacji. Weryfikacji zostały także poddane przemyślenia studentów dotyczące ważności instytucji ślubu w perspektywie różnych modeli rodziny.

Inicjatorka publikacji jasno precyzuje główny problem badawczy, który jest punktem wyjściowym – swoistą ramą – zamierzeń, jakie chce osiągnąć w toku prowadzonych analiz. Konstruuje rozbudowane pytanie dotyczące

czynników społeczno- kulturowych jakie różnicują opinie oraz postawy studentów polskich i słowackich wobec praktyk kohabitowania. Autorka doprecyzowuje główny problem badawczy licznymi interpelacjami szczegółowymi wśród, których można wyszczególnić kwestie dotyczące tego, jaki odsetek studentów żyje w nieformalnym układzie, jaką postawę względem kohabitacji deklaruje polska i słowacka młodzież, czy nieformalny układ jest konkurencyjny względem tradycyjnie ustanowionego związku, jakie powody -zdaniem respondentów – wpływają na wybór alternatywnej formy życia, jakie społeczne czynniki przyczyniają się do rozwoju niezinstytucjonalizowanych form wspólnego bycia, czy instytucja małżeństwa ma duże znaczenie, jakie są poglądy na temat wspólnego mieszkania przed ślubem, jakie są opinie studentów polskich i słowackich względem odpowiedniego czasu inicjacji seksualnej, co sądzi badana młodzież na temat legalizacji -włączenia w ramy prawa- związków kohabitacyjnych, gdzie w hierarchii wartości studentów usadawia się wartość szczęśliwego życia rodzinnego, jakie opinie na temat kohabitowania wysnuwają młode osoby żyjące w takim układzie oraz jakie poglądy dotyczące układów partnerskich prezentują eksperci.

Zarysowane przez badaczkę interpelacje analityczne sytuują się w obszarze głównego problemu badawczego. Warto jednak zastanowić się czy wskazanie tak dużej ilości pytań szczegółowych jest zasadne oraz -jakby się mogło wydawać- czy nie świadczy o pewnej „przesadzie metodologicznej”.

K. Juszczyk-Frelkiewicz formułuje główną hipotezę z której jasno wynika, że to zasadne różnice normatywne wpływają na opinie i poglądy studentów polskich i słowackich względem zjawiska kohabitacji. Do nich należy zaliczyć rozbieżności w częstotliwości uczestnictwa w praktykach religijnych bądź ich braku, a także różnice aksjologiczne – inne hierarchie wartości – dwóch badanych społeczności. Wyartykułowana hipoteza została pogłębiona o sześć szczegółowych w których badaczka idąc tropem różnic normatywnych, stwierdza, że większym stopniu młodzież słowacka niż polska ma pozytywny stosunek do kohabitowania. Po drugie – ak sugeruje socjolożka – im mniejszy udział w praktykach religijnych, tym większa aprobatą dla zjawiska alternatywnych modeli życia. Po trzecie, to studenci z Polski przypisują większe znaczenie instytucji małżeństwa aniżeli ich rówieśnicy z sąsiadującego kraju. Po czwarte – w przekonaniu badaczki – takie zmienne niezależne jak wiek, płeć, rok czy kierunek studiów różnicują poglądy na temat wspólnego mieszkania partnerów bez instytucji ślubu. W dalszej kolejności inicjatorka wysnuwa tezę jakoby mniejszy odsetek polskich studentów niż słowackich był zdania iż kohabitację trzeba zalegalizować oraz – jak sygnalizuje w ostatnim stwierdzeniu – zmienne wiek,

pleć, rok oraz kierunek studiów antagonizują opinie na temat legalizacji układów nieformalnych.

W dalszej części założeń metodologicznych, zostały wskazane zmienne i ich wskaźniki. Zmienną zależną wyróżnioną w toku prowadzonych badań były orientacje aksjo- normatywne oraz opinie studentów badanych krajów -Polski i Słowacji- wobec zjawiska kohabitacji. Z kolei generalizując zmienne niezależne K. Juszczyk- Frelkiewicz dokonuje rozróżnienia na zmienne ilościowe, wśród których można wyszczególnić: odsetek studentów znajdujących się w związku nieformalnym, wiek respondentów, rok studiów oraz częstotliwość brania udziału w praktykach religijnych. Z kolei drugi typ – zmienne jakościowe – łączą w sobie takie kategorie jak: płeć badanych studentów, kierunek studiów, miejsce zamieszkania -duże miasto, małe miasto, wieś- oraz opinie dotyczące instytucji ślubu, a także odpowiedniego czasu rozpoczęcia współżycia seksualnego. Wszelkie zmienne niezależne poddane zostały wskaźnikowaniu czyli operacjonalizacji.

K. Juszczyk- Frelkiewicz w badaniu empirycznym dotyczącym postaw studentów względem kohabitacji, wykorzystuje techniki badań ilościowych oraz jakościowych. Podstawowym narzędziem zbierania informacji jest kwestionariusz ankiety. Znajdują się w nim szczegółowo skonstruowane pytania za pomocą których -zdaniem badaczki- można uzyskać bardziej wiarygodne i rzetelne odpowiedzi. W celu pogłębienia danych, autorka wykorzystwała wywiad prowadzony w sposób swobodny z piętnastoma świadomie wybranymi studentami Polski oraz piętnastoma studentami ze Słowacji, żyjącymi w związku niezalegalizowanym. Zachęcała rozmówców do swobodnego opisywania swoich doświadczeń życiowych, wskazywania ważnych zdarzeń, tworzenia indywidualnych definicji sytuacji czy przedstawiania swoich subiektywnych poglądów i wypowiedzi na konkretny temat. Kolejnym narzędziem wykorzystanym w badaniu jest narracyjny wywiad ekspercki. Jego specyfika polega na „oddaniu” pałeczki wykwalifikowanej osobistości (znawcy), który jest zasłużonym autorytetem w określonej dziedzinie. W przeprowadzonym badaniu ekspertami w zakresie nowych układów rodzinnych, partnerstwa i kohabitowania stają się nauczyciele akademicy -socjolodzy- zajmujący się ową problematyką zarówno na terenie Polski jak i Słowacji.

Sam proces przebiegu badań został scharakteryzowany w sposób rzetelny i przejrzysty. Młoda badaczka dogłębnie opisuje teren badań, zwracając uwagę nie tylko na konkretne ośrodki uniwersyteckie – w tym przypadku Uniwersytet Śląski w Katowicach oraz Uniwersytet Konstantyna Filozofa w Nitrze – ale i poszczególnie wydziały z których wywodzą się studenci.

Wszelkie nieścisłości w sposobie nazewnictwa wydziałów/institutów zostały przez nią samą wytłumaczone i opisane. W dalszej części metodologicznej K. Juszczuk-Frelkiewicz skupia się na kwestiach statystycznych odnoszących się do cech charakterystycznych badanej grupy.

Kolejne rozdziały recenzowanej monografii naukowej stanowią prezentację wyników badań empirycznych. Rozdział piąty – *Kohabitacja w świadomości studentów na tle przemian życia rodzinnego* – przedstawia analizę danych statystycznych uzyskanych za pomocą kwestionariusza ankiety. W obrębie całego obszaru, badaczka wyszczególnia kilka kluczowych podrozdziałów mających na celu ukazanie postaw i opinii badanych respondentów względem zjawiska kohabitacji. Wśród nich można wyróżnić: stosunek do kohabitacji, ocenę kohabitacji, powody pozostawania w związku nieformalnym, czynniki wpływające na rozwój alternatywnych- względem małżeństwa- form życia rodzinnego, znaczenie instytucji małżeństwa, opinie dotyczące wspólnego mieszkania przed ślubem, odpowiedni czas rozpoczęcia inicjacji seksualnej, opinie na temat legalizacji związków kohabitacyjnych czy hierarchia deklarowanych wartości studentów polskich i słowackich. Każde z wymienionych pól zostało dokładnie opisane, a poszczególne wyniki- wraz z podziałem na zmienne niezależne, wskazane w rozdziale metodologicznym- zostały umieszczone w tabelach.

Odpowiedzi zebrane za pomocą kwestionariusza ankiety pokazują, że zjawisko kohabitacji jest stosunkowo bardziej rozpowszechnione wśród naszych sąsiadów aniżeli w społeczeństwie polskim. Wśród młodzieży deklarującej życie w partnerstwie było ponad dwukrotnie więcej Słowaków. Częściej kohabituja kobiety, z czego badaczka wysnuwa wniosek, że to właśnie one, na takim etapie życia są w większym stopniu przygotowane – psychicznie i emocjonalnie- aby stworzyć dojrzałą relację z partnerem. W dalszej kolejności otrzymane wyniki pozwoliły stwierdzić, że pozytywny stosunek względem związków niezalegalizowanych w przeważającej większości wyrażają studenci ze Słowacji. Z kolei polska społeczność studencka charakteryzuje się postawą obojętną względem analizowanego zjawiska. Zdaniem K. Juszczuk-Frelkiewicz może to świadczyć o większym otwarciu zbiorowości słowackiej na trendy Cywilizacji Zachodu, gdzie alternatywne i nietradycyjne formy wspólnego bycia są społecznie akceptowane i aprobowane. Analiza pokazała, że respondenci polscy częściej sądzą, że kohabitacja stanowi konkurencję wobec formalnie ustanowionego małżeństwa. Poddana badaniu młodzież wskazuje na różne czynniki, wywierające wpływ na rozpowszechnianie się nowych form wspólnego bycia. Warto zaakcentować, że obie społeczności zgodnie stwierdziły, że ślub ma istotne znaczenie. Autorka prognozuje, że

rozwój zjawiska kohabitacji w dwóch sąsiadujących ze sobą krajach będzie etapem przejściowym – swoistym przygotowaniem do formalnego związku, a nie alternatywą – co jest obecnie obserwowane w krajach skandynawskich. Społeczność słowacka częściej aprobuje fakt wspólnego mieszkania ze sobą bez instytucji ślubu. Co ciekawe, więcej respondentów z Polski akceptuje współżycie seksualne partnerów, którzy obdarzają się miłością i zaufaniem. Takie poglądy, gdzie następuje stopniowe odseparowanie praktyk seksualnych od tradycyjnie ustanowionego związku małżeńskiego, świadczy o przemianach, jakie dokonują się na tle życia małżeńsko-rodzinnego. Badania pokazały, że młodzież pochodząca z sąsiedniego kraju stosunkowo częściej popiera pogląd o zalegalizowaniu kohabitacji.

Kolejny rozdział – *Praktyki kohabitacyjne w środowisku studenckim* – opiera się na informacjach uzyskanych w wyniku swobodnych wywiadów z respondentami. Badaczka podobnie jak poprzednio, wyszczególnia kilka podrozdziałów wśród, których należy wyróżnić: ocenę kohabitacji jako konkurencji dla małżeństwa, powody kohabitowania, spełnienie życiowe a kohabitacja, plany na przyszłość związane z legalizacją, legalizacja związków kohabitacyjnych w opiniach studentów, najważniejsze wartości, znaczenie instytucji małżeństwa. Analiza wywiadów pokazuje, że studenci z Polski oraz Słowacji nie posiadają jednolitego poglądu w kwestii konkurencyjności kohabitacji. Zdaniem studentów, małżeństwo jest poważnym zobowiązaniem, daje większe poczucie bezpieczeństwa aniżeli związek ustanowiony na słowo. Inne są też przyczyny pozostawania w związku nieformalnym, jak wskazują Polacy jest wiele przeszkód m.in. finansowe, które nie sprzyjają formalnej legalizacji. Z kolei Słowacy w swoich wypowiedziach są zdecydowanie bardziej liberalni i większym stopniu opowiadają się za samorealizacją. Warto zaznaczyć, że badana młodzież nie czuje się spełniona w związku, jakim się znajduje, odczuwa małą stabilność – zdając sobie sprawę, że jest to etap przejściowy prowadzący do legalizacji partnerstwa. Badaczka, na podstawie zgromadzonego materiału twierdzi, że uczący się na Uniwersytecie Śląskim są zdecydowanie bardziej tradycyjni i konserwatywni w swoich przemysleniach. Znaczna ich część zamierza zawrzeć związek małżeński w przyszłości. Z kolei studenci ze Słowacji mają bardziej liberalne poglądy, kierują się szeroko pojętym indywidualizmem i dążeniem do samorealizacji. Rodzina dla polskich studentów stanowi dużą wartość, występuje na pierwszym miejscu w hierarchii uznanych wartości. Jak się okazuje dla studentów z sąsiadującego kraju *diada*, także ma znaczenie, chociaż nie stanowi najwyższej wartości, poprzedzają ją: chęć zdobycia wykształcenia, pieniądze czy dobra praca.

Ostatni rozdział – *Kohabitacja w opiniach polskich i słowackich ekspertów* – stanowi próbę zamknięcia dotychczasowo zebranego materiału badawczego i pogłębienia go o wnioski i przemyślenia specjalistów wywodzących się z nauk społecznych i reprezentujących dyscyplinę socjologiczną. Badacze, którzy zajmują się przemianami życia rodzinnego wypowiadają się w kilku ważnych dziedzinach. Z jednej strony, zarówno polska, jak i słowacka kadra naukowa w większości twierdzi, że kohabitacja jest tolerowanym zjawiskiem w obydwu badanych krajach. Przedstawiciele nauki polskiej wskazali na dwa główne czynniki sprzyjające pogłębieniu się zjawiska kohabitacji – sekularyzację oraz deinstytucjonalizację. Ponadto, badana próba ekspercka zaznaczyła, że istotny wpływ miały zmiany ustrojowe i kulturowe, a także szybkie tempo przeobrażeń odnoszące się do rynku pracy. Z kolei naukowcy reprezentujący Słowację opowiadają się za innymi inicjatorami kohabitowania. W większości podkreślają współczesne, czy też nowoczesne style i sposoby życia młodych osób. Dwa sąsiadujące ze sobą społeczeństwa przeżywają zmiany jakie zachodzą na gruncie życia rodzinnego. Badania wskazują, że to kultura polska przejawia bardziej tradycyjne wartości, postuluje budowę rodziny. Z kolei w społeczeństwie słowackim tradycyjny związek małżeński konkuruje z nieformalnym zobowiązaniem, niejednokrotnie stanowiąc jego alternatywę.

Koncepcja pracy i sformułowane przez K. Juszczyk-Frelkiewicz wnioski wpisują się płaszczyznę rozważań socjologicznych na temat przeobrażeń współczesnej rodziny. Badania wykazały – jak sugerowała socjolożka – iż w kohabitacji żyje ponad dwa razy więcej młodzieży słowackiej niż polskiej. Ponadto to społeczeństwo studenckie sąsiedniego kraju posiada zdecydowanie bardziej pozytywny stosunek względem par kohabitujących. Analiza przeprowadzonych badań wskazała na różnice pomiędzy badanymi respondentami. Młodzież polska mówiąc o powodach życia w nieformalnych układach wskazuje na fakt, że każdy ma prawo decydować o swoim życiu. Z kolei młodzież słowacka jest zdania, że taki układ stwarza lepsze szanse na samorealizację jednostki. Warto zauważyć, że studenci zarówno z Uniwersytetu Śląskiego jak i Uniwersytetu Konstantyna Filozofa w Nitrze, za główny czynnik stymulujący rozwój zjawiska kohabitacji uznali stale zmniejszające się zaufanie co do instytucji małżeństwa. Jak się okazuje małżeństwo ma dużą wartość i znaczenie dla badanych osób. Co zaskakujące – wbrew uprzednim założeniom badaczki – bardziej przekonani w tej kwestii byli Słowacy, podobnie jest z poglądem na temat rozpoczęcia inicjacji seksualnej. Uczący się na polskiej Uczelni uważają, że najlepszy czas na rozpoczęcie współżycia jest wówczas, kiedy para darzy się prawdziwym uczuciem. Z kolei uczący się w sąsiednim

kraju wyrażają pogląd, że inicjacja seksualna powinna nastąpić w dowolnej chwili. Potwierdziła się też jedna z zakładanych hipotez, gdzie badaczka sygnalizowała, że miejsce zamieszkania studentów – w tym przypadku kraj – różnicuje drabinę wartości. Najwyższe miejsce w hierarchii studentów obydwu społeczeństw zajmuje wartość „żyć szczęśliwie w rodzinie”. Na drugim miejscu młodzież polska sytuuje „posiadanie dobrych przyjaciół”, a respondenci sąsiedniego kraju „założenie własnej rodziny”. Jasno można wysnuć wnioski, że w tym przypadku rodzina dla młodych Słowaków ma większe znaczenie. Autorka publikacji w końcowych wnioskach uogólnia, iż w swych opiniach i postawach studenci polscy są znacznie bardziej konserwatywni i tradycyjni, chociaż w niektórych sytuacjach można zauważyć liberalne podejście. Postrzegają kohabitację jako wstęp do formalnie ustanowionego małżeństwa, czyli etap przejściowy, który w przyszłości zaowocuje tradycyjną legalizacją. Z kolei – zdaniem K. Juszczyk- Frelkiewicz – studenci słowaccy są zdecydowanie bardziej liberalni w głoszonych poglądach i opiniach. W większym stopniu kładą nacisk na indywidualizm i samorealizację, a rodzina jako pewna wartość kulturowa schodzi na dalszy plan. Istotne jest zatem zdobycie dobrego wykształcenia, odpowiedniej pracy oraz zapewnienie bezpieczeństwa ekonomicznego. Kończąc rozważania socjolożka podkreśla, że czynniki społeczno-kulturowe jak: kraj zamieszkania, wiek, płeć, miejsce zamieszkania, kierunek i rok studiów czy częstotliwość praktyk religijnych nie zawsze różnicują opinie i poglądy dotyczące kohabitowania – tak jak zakładane to było w początkowych hipotezach.

Pod względem poprawności językowej recenzowana publikacja – *Kohabitacja w Polsce i na Słowacji. Studium socjologiczne* – prezentuje zadowalający poziom, aczkolwiek na tej płaszczyźnie autorka nie uniknęła pewnych potknięć. Widać to szczególnie na przykładzie dwóch pierwszych rozdziałów mających charakter teoretyczny, gdzie badaczka buduje zdania wielokrotnie złożone, co powoduje, że odbiorca gubi się w szeregu informacji i nie jest w stanie przysposobić pełnej wiedzy.

W recenzowanej publikacji można spotkać kilka błędów *stricte* językowych, między innymi posługiwanie się wyrażeniami „dość kruchy” bądź „dość ujednolicony”, tak jakby cecha „kruchości” czy „ujednolicenia” była stopniowalna. Ponadto autorce zdarzają się liczne powtórzenia w obrębie tego samego zdania lub sąsiadujących ze sobą fraz.

Pewne zastrzeżenia, jakie nasuwają się po przeczytaniu monografii odnoszą się do sposobu rozczłonowania treści pracy na mniejsze części czyli rozdziały i podrozdziały. K. Juszczyk-Frelkiewicz ulega częściowej modzie wywodzącej się ze Stanów Zjednoczonych, gdzie tytuły rozdziałów,

podrozdziałów a następnie i dalszych części pracy określa się wyłącznie cyframi arabskimi. Wbrew poglądom niektórych badaczy tak skonstruowany układ nie nadaje przejrzystości i klarowności treści. O wiele bardziej harmonijny jest podział, w którym główne rozdziały oznaczone są cyframi rzymskimi, następnie podrozdziały arabskimi a podrozdziały podrozdziałów określone są kolejno literami alfabetu.

W toku prowadzonych rozważań dotyczących zjawiska kohabitacji K. Juszczyk-Frelkiewicz wykorzystuje bardzo zróżnicowane piśmiennictwo naukowe, sięgając po treści teoretyczne pochodzące z różnych dyscyplin. Badaczka przy tym aspekcie zwraca uwagę na stosunkowo skąpą literaturę przedmiotu podkreślając, że zagadnienia dotyczące nietradycyjnych form wspólnego życia nie są jeszcze – szczególnie w społeczeństwie polskim – nazbyt często badane i diagnozowane. Sądzę, że w tym przypadku byłoby zasadne dokonanie – w jednym z początkowych rozdziałów – krytycznej oceny literatury, która jest dopiero w początkowej fazie „tworzenia się”, a jeżeli już jest dostępna, to w dużej mierze dotyczy problemu czy kryzysu tradycyjnej rodziny, w niewielkim stopniu nawiązując do nowych form wspólnego bycia.

W prowadzonych rozważaniach autorka – szczególnie w części teoretycznej – formułuje dosyć odważne sądy jakoby współcześnie do rozpoczęcia współżycia seksualnego, małżeństwo było całkowicie niepotrzebną instytucją. Bezapelacyjnie dostrzegamy – szczególnie na przykładzie społeczeństw zachodnich – rewolucję seksualną, która niesie ze sobą duże zmiany w sferze społecznej, kulturze czy obyczajowości. Warto jednak zdać sobie sprawę, że w społeczeństwach rozwijających się – gdzie tradycja dopiero „ściera” się z kultem nowoczesności – pełna swoboda seksualna nie jest zjawiskiem powszechnym, a tym bardziej aprobowanym i akceptowanym w każdym wymiarze. Społeczeństwa o ugruntowanej hierarchii wartości, głęboko zakorzenionej tradycji – przykład naszego rodzimego społeczeństwa polskiego – są ostrożne w formułowaniu swoich poglądów na temat nieprzydatności małżeństwa czy swobody inicjacji seksualnej bez żadnych zobowiązań.

Często sądy wyrażane przez K. Juszczyk-Frelkiewicz mają charakter nazbyt emocjonalny i subiektywny. Tymczasem w rozważaniach naukowych bardzo ważne jest zdystansowanie do konkretnego zjawiska oraz świadome rozpatrzenie argumentów „za i przeciw”. Badacz jest tą osobą, która ma zaprezentować dany problem w sposób niezależny, a także – jak traktuje Kodeks Etyki Badań Naukowych – nie wartościować i nie oceniać przez pryzmat własnych wartości.

Autorka publikacji stara się opisać fenomen kohabitacji w sposób dokładny i szczegółowy. Wyjaśnia przyczyny rozprzestrzeniania się zjawiska,

wskazując na podłoże i warunki sprzyjające upowszechnianiu się alternatywnych form życia rodzinnego. Niestety, w niektórych kwestiach jak na przykład w podrozdziale: *Zmiana ról, obowiązków i preferencji kobiet i mężczyzn we współczesnej rodzinie* istnieje bardzo małe odwołanie się do ram teoretycznych czy badań przeprowadzonych w ostatnim czasie przez znanych socjologów. Warto było by przedstawić aktualne dane, między innymi przytoczyć wyniki raportu CBOS traktujące o roli kobiet w rodzinie lub zaprezentować koncepcję Profesor Renaty Siemieńskiej na temat zmieniających się ról kobiet i mężczyzn.

Monografia naukowa K. Juszczyk- Frelkiewicz pomimo wspomnianych uwag-prezentuje ciekawe badania dotyczące zjawiska kohabitacji w dwóch sąsiadujących ze sobą krajach. Autorka w sposób przejrzysty prezentuje wyniki badań oraz odpowiada na wytyczone uprzednio problemy badawcze. Wyciągnięte wnioski i konkluzje bardzo obszernie opisuje, zestawiając je z głównymi założeniami i celami recenzowanej pracy. Niestety, na krytykę zasługuje fakt, że badaczka nie zamieszcza w monografii narzędzia badawczego, przez co nie wiemy jak socjolożka badała to, co zamierzała oraz w jaki sposób skonstruowane zostały pytania i możliwe scenariusze odpowiedzi.